

EDEBİ METİNLERDE KORKU NESNESİ VE FANTASTİK ÖĞELERİN KURGUSU OLARAK “KÖŞK”

Oya ŞENYURT

Özet: Bu makalede, bazı Türk yazarlarının öykü ve romanlarına bakarak; gotik kurgu içerisinde sadece mekân ve yapı seçimi ile ilgili bir değerlendirme yapılmak istenmiştir. Söz konusu yazarların eserlerinde konut yapısı olarak ‘köşk’ü gotik anlatının bir parçası haline getirmeleri dikkat çekici bir tercihtir. Kuşkusuz bu seçim rastgele yapılmamış ve düşüncenin arkasında kentin yönelimi ve mevcut kültür önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Köşk, Gotik Anlatı, Türk Yazarları, Fantastik Unsurlar.

"VILLA" AS THE OBJECT OF FEAR AND THE FICTION OF FANTASTIC ELEMENTS IN LITERARY TEXTS

Oya ŞENYURT

Abstract: In this article, by looking at the stories and novels of some Turkish writers; within the gothic fiction, it was aimed to make an evaluation only regarding the choice of space and structure. It is a striking preference that the authors in question have made the "villa" as a residential structure a part of the gothic narrative in their works. Undoubtedly, this choice was not made randomly, and behind the thought, the orientation of the city and the current culture have played an important role.

Keywords: Villa, Gothic Narrative, Turkish Writers, Fantastic Elements.

EDEBİ METİNLERDE KORKU NESNESİ ve FANTASTİK ÖĞELERİN KURGUSU OLARAK “KÖŞK”

Oya ŞENYURT ¹

Giriş

Bilindiği gibi, ürpertici mekânlar, iskeletler, hayaletler, şeytanlar, vampirler, batıl inançlar, lanetler, cinayetler, kötü ruhlar, intikamlar ve ırza geçmeler gotik yazının malzemesini oluşturur ve gotik olabilmenin koşullarını belirler.² Vampirlerin dışında gotik edebiyatın şahıs kadrosunda insanlığı etkileyen çalışmaları ile bilim adamları, suçlular, psikolojileri bozuk, tuhaf davranışlar sergileyen bireyler; ikiyüzlülüğe ve kötülüğe gönderme yapan canavar eş kimlikler yer alır. Hayaletler, kötü ruhlar, cesetler, iskeletler, günahkâr aristokratlar, din adamları, güçsüz kadın kahramanlar, mal varlığı elinden alınmış vârisler ve haydutlar 18. yüzyıl Avrupa Gotik romanının şahıs kadrosuna dahildir.³ Gotik romanın mekânları ise şatolar, labirentler, yıkıntılar, izbe yerler, eski konaklar ve kapalı mekânlar olarak sıralanabilir.⁴

Ancak, Avrupa gotik romanındaki şahıs kadrosu ve mekân seçimlerindeki tercihlerin kültür ve coğrafyaya bağlı değişimlere uğradığı düşünülmektedir. Söz gelimi, Türk yazarları tarafından ortaya çıkarılan edebi metinlerin Avrupa gotik kurgu ve unsurlarını tercüme ettikleri ya da diğer bir deyişle, Batı'daki mekân ve şahıs kadrosunu olduğu gibi kabul etmek yerine benzerlik kurarak, buldukları coğrafya ve gelenek bağlamında yeniden yorumladıkları söylenebilir.

Bununla birlikte, yazarların bazı edebi eserlerde şahıs ya da şahısların buldukları mekânı iç sesleri, düşünceleri ve davranışlarının yönlendirmesiy-

¹ Doç. Dr. KOÜ MTF Mimarlık Bölümü.

² Giovanni Scognamillo, *Dehşetin Kapıları*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1997, s. 27.

³ Fred Botting, *Gothic*, London, Routledge Publishing, 1996, s. 2.

⁴ Aydın Ertekin, “Fantastik Yazın Nedir?”, <http://asosindex.com/cache/articles/article-1423871748.pdf>, s. 44. Erişim: 28.04.2017.

le; gerek ses ve ışık ile gerekse objelerle gotik kurguya uygun hale getirdikleri tespit edilmektedir.⁵ Kimilerinde ise yapının yeri, mekânın tasarımı ve eşyaları ile gotik kurgunun odak noktasıdır. Bu makalede, bazı Türk yazarların hikâye ve romanlarına göz atarak; gotik kurgu içinde, sadece mekân ve yapı seçimlerine ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Söz konusu yazarların eserlerinde konut yapısı olarak “köşk”ü gotik anlatının bir parçası haline getirmiş olmaları dikkat çekici bir tercihtir. Kuşkusuz bu tercih, rastgele yapılmamış ve düşüncenin gerisinde, yaşanan kentin ve içinde bulunan kültürün yönlendiriciliği önemli rol oynamıştır.

Türk roman ve hikâyelerinde konak ve yalı, eski ya da harap haliyle gotik kurguya dahil olurken, yeni bir “köşk”ün edebi metinlerde doğrudan değerlendirilmesi dikkat çeker. Bununla birlikte, “köşk”ün gotik kurguda araçsallaştırılma biçimleri birbirinden farklılık gösterir. Okuyucuda korku, bilinmezlik ve tekinsizlik yaratmak amacıyla kaleme alınan edebi metinler ile hüznün, karamsarlık, acı ve keder temalarını işleyen metinlerde gotik unsurlar derecelenerek okuyucuya sunulur. Böylelikle, edebi metinlerde “köşk”ten bir konut yapısı olarak yararlanma biçimleri de farklılık gösterir. Bu makalede, bir konut biçimi olarak çoğu II. Abdülhamid dönemine ait olan “köşk”lerin yazarlara ilham veren yönleri ve araçsallaştırılma biçimleri değerlendirilerek, gotik kurguya sahip edebi metinlerde neden vazgeçilmez bir unsur olarak okuyucunun karşısına çıkarıldığı ele alınacaktır. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “*Acıbadem’deki Köşk*” başlıklı hikâyesi ve Reşat Nuri Güntekin’in fantastik öğelerden ilk defa yararlandığı “*Gulyabani*” adlı romanı; makalenin inceleme konusunu oluşturan ana metinler olarak değerlendirilmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “*Mezarından Kalkan Şehit: Mutallaka*”, Ömer Seyfettin’in “*Perili Köşk*” ve Halid Ziya Uşaklıgil’in “*Bir Ölünün Defteri*” ve “*Sefile*” adlı eserleri ise incelenen ana metinlerdeki yargıları desteklemek ve çeşitlendirmek amacıyla makale konusuna ilişkin olarak ele alınan diğer önemli eserlerdir.

⁵ Halid Ziya Uşaklıgil’in “*Uzak Anılar*” adlı hikâyesinde yazarın akrabası olan Affan’ın kedileri öldürerek kuyuya atmasının verdiği suçluluk duygusunun, “karanlık bahçe, vahşi hava, soğuk titremeler” içinde tasviri, Affan’ın konakta bir mum yanan yatak odasındaki mumu söndürerek karanlık odada korku içinde bahçeye bakan pencerelerinin önünden geçen kedileri hayal etmesi ile desteklenmiştir. Günümüz satanist eğilimlerine benzer bir davranış sergileyen Affan’ın psikolojik sorunlarının ortaya konulmasında; bahçe ve yatak odası; hikâyedeki şahsa sadece mekânsal destek sağlamaktadır. Hikâye söz konusu şahsın yaşamı ve tercihleri üzerine kurgulanmıştır. Oysa mekânın doğrudan odak olarak alındığı başka örnekler de rastlanır. “*Uzak Anılar*” adlı hikâye için bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, “*Uzak Anılar*”, *İzmir Hikâyeleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 42-118.

Gotik Anlatıda Bir Konut Biçimi Olarak “Köşk”ün Yer Alma Nedenleri

Mekânları karmaşıklıklaştırmakla yönsüzlük yaratan, ürkütücü, korkunç ve içinden çıkılamayacak bir labirente dönüştürülen konut tipinin köşklerden seçilmesinin tesadüf olmadığı düşünülebilir. Hikâye kurgusu içinde konum olarak köşklerin, yalı ve konaklara göre tercih edilmesinde mimari özelliklerinden çok daha fazla rol oynayan husus, bu yapıların kent içindeki konumlarıdır. Köşklerin kent merkezi dışında yer alan yapılar olmaları nedeniyle özellikle fantastik edebiyatın bir parçası haline getirildikleri, gerek edebi gerekse mimari kurguda gotik üsluba ilişkin pek çok unsurun bir konut türü olarak köşke yakıştırıldığı söylenebilir. Halid Ziya Uşaklıgil’in “*Bir Ölüünün Defteri*” adlı romanında Vecdi’nin Çamlıca civarındaki, biraz yüksekte ve ağaçların arkasında siyah bulutlardan inşa edilmiş gibi karanlık halde duran köşkü, “karanlığa boğulmuş” olarak tanımlanmaktadır.⁶ Karanlık, sessizlik ve hüznün roman kurgusunda Vecdi karakteriyle birlikte “köşk”e yakıştırılır. Küçük yaşta annesini kaybeden, babası tarafından terk edilen ve sevdiği kişiye kavuşamayan, bu sebeple de hayattan elini eteğini çeken Vecdi karakterinin sığındığı konut için; yazar tarafından Çamlıca’da gözlerden uzak bir köşk uygun görülmüştür. Bu noktada köşk, gotik anlatının odaklandığı bir mekân olarak tespit edilmemekteyse de; okuyucuda hüznün yaratan Vecdi’nin hayatı içinde dikkat çekici mekân parçalarının bir araya toplandığı bir konut tipi olarak karşımıza çıkar.

Edebi anlatılarda böyle bir yan görev üstlenmesi dışında, köşklerin gözden uzak noktalarda yer almaları gayrimeşru ilişki içine girmiş ve toplumun ahlaki değerlerini hiçe saymış kişilerin yaşamlarına ilişkin hikâye kurgularında da kullanılır. Toplumun tepkisinin engellenmesi için korular içinde gözden uzak ve bilinmezliğini koruması gerekli olan köşk, farklı yaşam biçimlerine kale görevini görür. Gözden ve insanlardan uzakta yaşanması gereken bir aşk yalnızca sık ağaçlarla çevrili bir bahçenin içinde mümkündür ve bu tip bir tercih için en uygun semt kuşkusuz yine Çamlıca’dır.⁷

“Köşk”ün bir konut tipi olarak edebi metinlerde yer alma biçimlerine kısaca göz attıktan sonra, korku nesnesi olarak başrol oynadığı gotik kurgunun içinde yer alma biçimlerine değinmek gerekir. Bilindiği gibi, gotik romanın başlıca amacı, “*gerektiğinde hayaletlerin görülmesi ya da kehanetlerin duyul-*

⁶ Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Ölüünün Defteri*, Mühür Kitaplığı, 1. B., İstanbul, 2017, s. 16.

⁷ Erkeklerle para karşılığı birlikte olan İkbâl’in aşık olduğu İhsan Bey’in aşklarını yaşamak için insanlardan uzak bir semt olan Çamlıca civarında tuttuğu köşk için bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, *Sefile*, 2. B., Özgür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 93-94, 103-104.

Kadıköy Fenerbahçe’de
1978 yılında yıkılan
Viktoryen tarzda bir köşk
(Balcı, 1980, s. 30).

rulması gibi doğaüstü durumlardan yararlanıp; korkulu, gizemli ve gerilimli bir ortam yaratarak okuyucularda yoğun heyecanlar uyandırmak, onları dehşete düşürmektir.”⁸ Osmanlı’nın son dönemlerinde köşkün kent parçasındaki yalnızlığının, loş o rman içleri, karanlık, baykuş sesleri, yıkıntı ve harabeler, dirilen ölümler, cin ve perilerle birlikte tasviri, yerleşimin çok yoğun bulunmadığı İstanbul’un bazı semtlerinde korku öğelerinin ve gotik etkilerin en fazla yakıştırıldığı konut tipi olarak köşkü belirler. Reşat Nuri Güntekin’in “Mezarından Kalkan Şehid” adlı romanında da köşkün konumu ve mimari özellikleri nedeniyle Sultan Abdülaziz’in seraskerlerinden Celil Paşa tarafından yaptırılan ve “Cinli Köşk” adı verilen bir konut yapısı olarak değerlendirilmiştir.⁹ Roman tekinsiz köşk betimlemesi ve bu köşkün etrafında gelişen

⁸ Mina Urgan, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, C. III, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 109.

⁹ Emel Koşar, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Bâtıl İnançlar*, Y. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2005, s. 52.

Kadıköy Fenerbahçe’de
“şato”yu andıran kuleli,
neo-gotik üslupta bir köşk
(Balcı, 1980, s. 31).

esrarengiz olaylar nedeniyle gotik roman örneği olarak kabul edilmiştir.¹⁰ Reşat Nuri Güntekin’in “*Mezarından Kalkan Şehid*” adlı romanındaki “Celil Paşa Köşkü” ya da “Cinli Köşk”, o dönemlerde Anadolu yakasının merkezi olan Üsküdar’dan uzakta, Kartal semti yakınlarında, panjurlu, ahşap bir yazlık köşktür. Romanda, “Cinli Köşk”ün mimari tarzı kaleye benzetilmiştir. Gece vakti sabah ezanı okuyan bir ses, kale biçimindeki bu kâgir evin en üst katındaki mazgal deliklerinden duyulmaktadır.¹¹ Roman kahramanlarından Şevki Bey, bir koruluğun içinde gömülü kâgir köşkün kaleye benzediğini ve bu yapının Ortaçağ heybeti verdiğini düşünür. Eve döndüğünde Şevki Bey söz konusu köşkle ilgili olarak arkadaşı Kadri’den bilgi alır. Kadri, evi inşa

¹⁰ V. Özge Yücesoy, *Korku Edebiyatı (Gotik Edebiyat) ve Türk Romanındaki Örnekleri*, Y. L. Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s. 70.

¹¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mezarından Kalkan Şehit: Mutallaka*, 1. B., Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 19.

ettiren Celil Bey'in asker olması nedeniyle bu evi kale gibi inşa ettirdiğini ifade eder.¹²

Ortaçağ'ın ürettiği en etkili üslup olan gotik üslubun, 18. yüzyıl ortalarında Avrupa'da yeniden etkili olması ve özellikle İngiltere'de mimaride İngiliz bahçeciliği ile birlikte gelişmesi; roman kurgularında karanlık, loş ve kale gibi korunaklı konut mimarisinin de oluşmasına sebep olmuştur. Avrupa'da 18. yüzyıl ortalarında güç temsili olan neo-gotik üsluplu kale görünümlü geniş araziler içindeki şatolar, arazinin yönetildiği ve gücün düzenlendiği bir merkezdir.¹³ Avrupa'daki ilk dönem gotik eserlerde de konut mekânı olarak kale görünümlü şatolarla karşılaşılırken, sonraki çalışmalarda korku ve kaygıların yeni merkezi, eski evler olmuştur.¹⁴ Türk romanlarında ve hikâyelerinde ise Avrupa'daki "şato"lara karşılık gelen konut tipinin "köşk" olması, gotik kurgudaki yazının önemli bir özelliği olarak tespit edilmektedir. Kadıköy ve Fenerbahçe civarında yazarlara ilham veren ve gotik canlandırmacılığın simgeleştiği bazı Viktoryen tarzı köşkler, Osmanlı'nın son dönemlerinde İstanbul'da inşa edilmiştir. Büyük Britanya'da Kraliçe Viktorya devrine (1837-1901) rastgelen bu üslup "Victoria tarzı" olarak bilinir ve Türkçe'de "Viktoryen" üslup olarak yazılır.¹⁵ Viktoryen tarzı ev tasarımı hızla dünyaya yayılırken, 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında, İstanbul'un her iki yakasında merkezden uzak semtlerde inşa edilmiş köşkler de; dik eğimli çatıları ve kuleleri ile masal dünyasından çıkmış konut örnekleri gibi, "şato" izlenimi vermektedir.¹⁶ Edebi eserlerdeki kahramanların birbirleriyle konuşmaları sırasında bu şato biçimindeki köşklere gerek öykünülerek, gerekse benzetilerek değinilir. Reşat Nuri Güntekin'in "Mezarından Kalkan Şehit" adlı romanına tekrar geri dönecek olursa, Kadri Bey'in, arkadaşı Şevki Bey'i köşkün kapısından içeri davet ederken alaycı bir ifadeyle, "buyurunuz monşer... İşte bizim şato" ifadesi bu açıdan anlamlıdır.¹⁷ Romanın birkaç yerinde "şato" sözcüğü, kimi zaman alaysılama, kimi zaman benzetme amacıyla köşk tipi konutların yerine kullanılmıştır.

¹² Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mezarından Kalkan Şehit: Mutallaka*, 1. B., Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 26.

¹³ Richard Davenport-Hines, *Gotik: Aşırılık, Dehşet, Kötülük ve Yıkımın Dört Yüz Yılı*, 1. B., Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s. 85, 92.

¹⁴ Fred Botting, *Gothic*, Routledge Publishing, London, 1996, s. 3.

¹⁵ Will Jones, *Evler Nasıl Okunur? Resimli Ev Mimarisi Rehberi*, YEM Yayınları, İstanbul, 2017, s. 152-153.

¹⁶ Perihan Balcı, *Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1980, s. 30-31.

¹⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mezarından Kalkan Şehit: Mutallaka*, 1. B., Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15.

Göztepe’de neo-gotik
üsluplu bir köşk.

Reşat Nuri Güntekin’in “*Mezarından Kalkan Şehid*” adlı romanındaki “Celil Paşa Köşkü”nün diğer adının “Cinli Köşk” olarak anılmasına dikkat edilecek olursa, köşklerin İstanbul’da merkez dışı konumlanmalarının yazarlar tarafından bir konut biçimi olarak bu yapıları yalnızlaştırmayı daha uygun bulduklarını düşündürür. Bu yalnızlaşma beraberinde tekinsizliği getirir ve insanlar dışında görülmeyen varlıkların bu köşklerin sahipleri olduklarına okuyucuyu ikna etmek için uygun ortamı hazırlar. Romanda gotik kurgunun odaklandığı yapılar olarak konak ya da yalı ancak eski ve harabe halinde olması durumunda kullanılır. Buna rağmen “köşk”, yeni bile olsa, konumlandığı alanın yalnızlığı sebebiyle her durumda gotik kurgunun içine kolaylıkla dahil edilebilir. “Cin” ve “perili” olarak kurgulanmaları edebi anlatımı destekleyen önemli bir unsurdur. Bu yargıyı, Ömer Seyfettin’in “Perili Köşk” adlı öyküsündeki kurgu da desteklemektedir. Bu öyküde, küçük bir çam ormanının önünde bulunan beyaz bir köşkün; tarhlarını yabani otlar bürümüş, bahçesinin demir kapısında büyük bir “Kiralıktır” levhası asılmıştır. Sermet Bey’in kiralanmak istediği bu köşkün bekçi tarafından perili olduğu söylenmişse de, Sermet Bey kararında ısrar ederek köşke ailesiyle birlikte taşınır. Ancak beyazlara bürünen ve uzun süre peri olduğu düşünülen bir varlığın eve taş atarak köşk halkını sürekli rahatsız etmesi sonucunda, yakalanan perinin beyaz örtüsünün altında köşkün sahibinin olduğu gerçeği ortaya çıkar. Ev halkına korku veren çam ağaçları içinde bir köşk ve çamlığa doğru kaçan bir peri, öyküde mekânsal olarak gotik kurguyu tamamlar.¹⁸

¹⁸ Ömer Seyfettin, “Perili Köşk”, *Hikâyeler* 3, 3. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 268-275.

Köşk Mekânında Fütürist İcatlar: “Acıbadem’deki Köşk”

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Acıbadem’deki Köşk” adlı hikâyesindeki Sani Bey de, tuhaf mekânsal deneyleri ve buluşları ile gotik edebi kurgularda bulunan şahıs kadrosu içinde yer edinebilir. Bilimin insan yaşamındaki yeri, endüstrileşmenin etkileri, Sani Bey’in buluş ve deneyleri ile simgelenmiştir. “Acıbadem’deki Köşk” adlı hikâyedeki gotik kurgu; bilimin insan yaşamındaki yeri, endüstrileşmenin etkileri, Sani Bey’in köşk planındaki ilginç tasarımlarıyla birlikte ele alınmalıdır. II. Abdülhamid dönemi köşklerinden farklı olmayan bu köşk, bol aynalı, ağır koyu perdeleri yarı inik, yaldızlı ve kordonlu eşyalarla dolu odaları olan bir yapıdır. Bu köşkte, merdivenlere tek bir merdiven yuvasından çıkmak mümkün değildir. Sani Bey hırsız korkusundan her katın merdivenini evin ayrı bir yerine yaptırmıştır. Böylelikle evin sokak kapısının yanından en üst kata, sağ taraftan ikinci kata çıkılmaktadır. Sol taraftan zemin kata inilirken, ikinci kattan üçüncü kata çıkmak için önce alt kata inmek sonra üst kata çıkmak gerekir. Ayrıca her merdivenin sürekli kapalı tutulan kapılarının yanında bu kapılara benzeyen süslü, yaldız zırlı, ahşabı cilalı iki ya da üç dolap kapağı da bulunmaktadır. Böylece ev halkı bile elektriksiz akşam saatlerinde merdiven kapılarını şaşırmakta ayrıca evin yabancıları merdivenleri bulmak için epeyce güçlük çekmektedir. Evin karışık ve labirent biçimindeki bu planlaması içinde bir de üst üste olan odaların çoğunun içindeki yük dolaplarında gizlenmiş dar merdivenler, odaları birbirine bağlayarak karışık ve gizli bir işleyişe sebep olmaktadır.¹⁹

Böylece üst kat sofasında yolunu şaşırarak bir hırsız, sağ tarafta bulunan dayımın kayınvalidesinin odasının gizli merdiveninden büyük kolaylıkla dayımın her zaman yatağında ve başı duvara dönük yatan annesinin odasına inebilirdi. Eğer bu odanın hemen karşısındaki Raci’nin odasına kimse görmeden geçmeyi akıl ederse o odanın yüklüğündeki merdivenle de dayımın çalışma odasına, oradan da atelyesine inerdi ki buradan daima dalgın, daima yeni bir fikrin hücumu altında kendini kaybetmiş duran dayımın gözleri önünden bile pencereden bahçeye çıkması kolaylıkla mümkündü. Kaldı ki açlığa tahammül eden bir adam bu atelyede kimse görmeden günlerce gizlenebilirdi.²⁰

Evin planının doğrudan ve kolaylıkla algılanmasını ortadan kaldıran Sani Bey’in bu karmaşık tasarımı evin içinde sürekli yön duygusunun yitirilmesine ve gidilmesi amaçlanan yere bir türlü ulaşamamasına yolaçar.

¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Acıbadem’deki Köşk”, *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 227.

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Acıbadem’deki Köşk”, *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 228.

Kişinin rüyalarında yabancı mekânda kaybolma hissi gibi, konuttaki bu konumlanamama ve ulaşamama hali, kuşkusuz gotik unsurlardan biri olarak tanımlanmalıdır. Diğer taraftan Sani Bey'in icatları konutun tasarımı ile sınırlı değildir. Köşkün banyosunu bir vapurun makine dairesine, bilinmeyen maddelerle ısınan kalorifer aksamına ve işkencelerin yapıldığı bir mekâna dönüştürmesi, Sani Bey'in diğer korku mekânı tasarımları içinde değerlendirilebilir. Köşk halkı banyonun açılışına yerlere yatarak gülmelerine rağmen, orada yıkanırken yanarak zarar görmüşlerdir.²¹ Ancak asıl kurban bu banyonun yaratıcısı Sani Bey olmuştur, orada yıkanırken yanarak, ölür.²² Sani Bey'in mekânsal icatları, işlevselliği ve konforu sağlamaktan öte, aletlerin eziyetidir. Tüm bu tuhafıkların doruğa çıktığı mekân olan banyo şöyle tasvir edilir:

(...) bu, ayağa dikilmiş küçük çapta bir dekovil lokomotifine benzeyen soba ve kazanıyla, duvarlarındaki bir yığın çark, büyük vida, musluk, boru ve helezonî borularla, duvar diplerindeki hiçbirimizin tanımadığı bir yığın âletlerle yıkanılacak bir yerden ziyade bir vapurun yeni tertip makine dairesine, bilmediğimiz maddelerle ısınan bir kalorifer teçhizatına, çok lezzetli ve zalim işkencelerin yapıldığı bir yere benziyordu. Hakikatte ise bu sonuncu benzetiş doğru idi. Çünkü her soyunmuş insan bir kere sabunun ve suyun gaddar ellerine mukadderatını teslim ettikten sonra şaşkınlığın, evvelden öğrenilen şeyleri çarçabukça unutmanın, etrafını lâyikiyle görememenin işkencesi başlardı. Evvelâ siz soyunana kadar sinsice yanan soba birdenbire şiddetle ötmeğe başlar, başınızı sabunladığınız andan itibaren sıcak ve soğuk su muslukları karışır, ötmeğe başlayan acayip düdükler telâşınızı arttırır, hararet arttıkça, su ısındıkça karışıklık, tasavvuru imkânsız şekle girer ve siz dışarıdaki tulumbanın altına kendinizi atana kadar bir duman, sıcak veya soğuk su tufanı altında boğulurdunuz. Çünkü yıkanma denen amelîyenin vücudu hazırladığı rahatlık içinde bu gusulhanenin karışık tertibatını idare etmeğe imkân yoktu.²³

Acıbadem'deki köşk eşyaları ve tasarımıyla korkutucu etkiler verir ve bu sebeple icatların ortaya çıkardığı yaşam alanları, gündelik hayatı oldukça zorlaştırır. Mekânlar ve kullanımları hikâyenin gotik kurgusunu oluşturur-

²¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, "Acıbadem'deki Köşk", *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 230.

²² Ahmet Hamdi Tanpınar, "Acıbadem'deki Köşk", *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 237.

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, "Acıbadem'deki Köşk", *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 231.

ken; Sani Bey'in araba icat etmek için atlı arabasını satmak istemesi karşısında, satmaya yanaşmayan eşinin, atı köşkün üst katındaki bir odada saklaması,²⁴ hikâyenin kurgusunu sürrealist tablolarındaki zaman ve mekân dışı varlıkların bir arada toplanması gibi sıra dışı kılar.

Geleneksel Konutun Korku Mekânına Dönüşümü: “Gulyabani”deki Köşk

Reşat Nuri Güntekin'in fantastik ögelerden ilk yararlandığı roman olan “Gulyabani”²⁵ kent merkezinin dışında bulunan bir köşkte ikâmet eden güçsüz ve yaşlı bir kadının mallarına göz koyan yeğenleri tarafından korkutulularak, denetlenmesi düşüncesi üzerine kurgulanmıştır. Annesini ve babasını küçük yaşta kaybeden Muhsine'nin üç yıl süren evliliğini bitirerek annesinin dostu olan Ayşe Hanım'ın bu köşkte bulduğu hizmetçilik işi için yola çıkmasıyla başlayan romanda Muhsine, köşke ulaşıncaya kadar görmediği semtlerle tanışır. Çıktığı yolculukta ilk defa Üsküdar'ı görmesi tedirginlik ve tekinsizliğin başlangıcını oluşturur.

Üsküdar'a çıktık. O tarihte Üsküdar'da şimdiki faytonlar, talikalar yoktu. İki yüksek makas üzerine oturtulmuş her tarafı pencereci, karpuz şeklinde yuvarlak arabalar vardı.

Ancak Muhsine Hanım'ın yolculuğu oldukça uzun olacaktır. İstanbul ve Üsküdar'ı gerisinde bırakarak ulaştığı noktada, bir saat uzaklıktaki bir köyü görür. Bu denli uzak yol kat etmesinin verdiği korkuyla arabadan inmek istemişse de, Ayşe Hanım'ın ısrarı ile arabada kalır. Sonuçta ulaştığı yer “Yedi Çobanlar Çiftliği”dir.²⁶ Muhsine Hanım'ın anlatımından çiftliğin bulunduğu bölgenin Libadiye çevresi olduğu kanısına varmak mümkündür. Yedi Çobanlar Çiftliği'nin bulunduğu yerin kent merkezinden oldukça uzak bir semt olarak anlatılması ve fiziki uzaklığa bir ölçüt teşkil etmesi bağlamında, dönemin aşçılarının Boğaziçi ve Bulgurlu'ya gitmek istememelerinin romanda konu edilmesi dikkat çekicidir. Gerek Anadolu yakası gerekse Avrupa yakasındaki merkezler dışında, diğer uzak semtlerde çalışmayı istememe hali ulaşım güçlüğünden kaynaklanır.

Yedi Çobanlar Çiftliği içinde Muhsine Hanım'ın çalışacağı yer, cinleri ve perileriyle tanınmış olan bir “köşk”tür. Cinli ve perili köşk hem içinde yaşayan kişi sayısının azlığı açısından hem de İstanbul'a uzak bir bölgede konumlanması sebebiyle romanda yalnızlaştırılmıştır. Köşk, harap, üç katlı bir

²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Acıbadem'deki Köşk”, *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 236.

²⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016.

²⁶ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 21.

Geniş bir arazi içinde inşa edilmiş bir köşk
(İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi,
Fotoğraf no: 779-75-0019)

yapıdır. Bununla birlikte, köşkün önündeki bahçe, harem ve selamlığı bölen yüksek bir duvarla ikiye ayrılmıştır. Bahçenin ikinci kısmında büyük ağaçlar vardır. İngiliz bahçecilik anlayışındaki yüksek ağaçlar, karanlık ve loş ortam etkileri köşk bahçesi ile tamamlanmıştır.

Köşkün içi ve özellikle sofaları bilinmezliğe doğru geziye çıkaran alanlar olarak kurgulanmıştır. Köşkün hanımının odasına ulaşmak için bir dizi sofadan ibaret labirentin geçilmesi gerekir. Önce merdiven çıkılır, sofa yürüyerek aşılır, dar geçite girilir, geçitin sonuna gelindiğinde, anahtarla bir kapı açılır ve bir sofaya ulaşılır, tekrar merdiven çıkılır, camlı kapıdan bir başka sofaya gelinir.²⁷ Tümü karanlıkta geçirilen bu süreç sonunda gelinen yerde duyulan sesler korku yaratır. Köşkün odalarında ayrı ayrı kalan dört kişilik köşk halkı için sofalarda duyulan sesler, sofaya çıkma cesaretini kırar.²⁸ Köşkün sofaları, sebebi anlaşılamayan ancak tümü perilere ve cinlere atfedilen seslerin ortaya çıktığı korkunç mekânlardır. Sofadaki gürültüler kimi zaman köy düğünü varmışçasına davul zurna seslerinden oluşur,²⁹ bu bir düğün gecesin-

²⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 70.

²⁸ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 86.

²⁹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 87.

deki gürültüyü anımsatacak biçimdedir. Odadan bu gürültülü sofaya çıkmak korku yaratır, sofa kaynağı bilinmeyen seslerin ve cinlerin dolaştığı bir yer olarak tasvir edilir ve odanın yalıtılmışlığı odayı korunaklı hale getirir. Oda da kapalı kalan ev sakinleri için sofada olan biten bilinmediğinden; köşkün sofaları bilinmezlik ve ürkütücü olaylarla doludur. Daha doğru bir deyişle bilinmezlik sofaya kapatılmıştır. Köşk kadınlarının cin ve peri olduklarına inandıkları bu varlıklar, kadınların odadan çıkmasıyla sofadan kaçışları,³⁰ bu kaçışma dıştaki bilinmezin kadınlara aşına olmasını sağlar. Osmanlı Mimarisinde geleneksel konut planında önemli bir yer edinen “sofa”, romanın gotik kurgusu içinde bilinmezlik ve tekinsizlikle dolu bir mekân haline getirilmiştir. “Sofa”, köşk sakinleri için kopacak şamatanın merkezidir³¹ ve dıştır. İçte ya da odada korunaklı olma hissi ve sofanın köşk mekânları içinde dışlanmışlığı, köşkteki kadınların kolayca korkutulması için romanda işe yarar bir mekân kullanımı sağlar. Bilindiği gibi, gotik edebiyatın en belirleyici özelliklerinden biri mekâna dayalı olarak oluşturduğu ürpertici atmosferdir. Köşkün gecelerin karanlığı ile korkulu bir yer haline getirilişi; bir ölçüde her odasının kullanılmaması, yüklüklerin sözde cin ve periler tarafından kullanılıyor olması, gece karanlığında sofalarda çıkan sesler, köşkün yapısındaki bakımsızlık ve kent merkezinden uzakta olma hali hem roman kurgusunun hem de köşk mekânlarının gotik etkiler vermesini sağlamıştır.

Bir konut olarak köşk; “*Gulyabani*”de mimari müdahalelerle cin ve periler aracılığıyla korku ve tekinsizlik yaratan bir mekân olarak sunulmaya çalışılmıştır. Söz gelimi, Muhsine’nin yüklük olarak kullanılan dolabının içinden geceleri periler çıkar. Yüklüğün karşısındaki duvara vurulunca duvar bir dükkân kepengi gibi arkaya inmektedir. Bu menteşeli çok sürgülü, kol demirli, gizli bir kapıdır. İyi kapandığı için sürgüler ve kollar yerleştikten sonra yüklüğün içinden bu duvarın ne kadar zorlansa açılmayacağı anlatılır. Diğer taraftan, açıp kapama işleminin periler ve cinler değil, Ördek Mehmet adında biri tarafından yapıldığı ortaya çıkar. Bu gizli kapının öbür tarafının sürekli kilitli duran bir oda olduğu anlaşılmaktadır. Köşkün hanımefendisinin yüklüğü ile daha birkaç yüklük ve dolabın bu biçimde düzenlendiği anlaşılmaktadır.³²

Bir başka odanın çeşitli noktalarında ufak ve gizli delikler açılmıştır. Bu delikler uzun marpuç borularla aşağıdaki odaya ulaşır. Bu marpuçların uçları, anahtarları insan kılığına giren sözde cinlerde bulunmakta ve daima kilitli duran dolapların içinde saklanmaktadır. Bu uçlardan ne türlü ses verilirse bağlantılı odaların tavanlarından, duvarlarından, kerevetlerinden geliyor-

³⁰ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 88.

³¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 158.

³² Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s.183.

muş gibi işitilir. Hanımefendinin odası da bu biçimde donatılmıştır. Ayrıca iki direk “sarsıntı aleti” yaratılarak sözde cinlerin hanımefendinin odasını direkler yardımıyla sarstıkları anlaşılmaktadır.³³ Köşkün hanımefendisinin yeğenleri tarafından mekânlara yapılan müdahaleler, yanılısma yaratmak üzere kurgulanmış ve bu sebeple romanda köşk, “*bir meskenden ziyade bir hokkabaz sandığına*” benzetilmiştir. Hanımefendinin adını deliye çıkararak malını elinden almak için kendilerini vasi tayin ettiren yeğenleri ve mekânlarını beş duyu organına yönelik korku verici unsurlarla düzenleyerek ses, ışık ve hareket ile biçimlendirdikleri bu köşk; Avrupa gotik roman şahıs kadrosu ve mekânlarını Osmanlı kültür ve gelenekleri çerçevesinde dönüştürmüş ve yeniden yorumlamıştır.

Sonuç

Türk yazınında gotik kurguya sahip bazı hikâye ve romanlarda, şahıs kadroları Batı’dakilerle benzerlik taşırken, mimari gelenek içinde “şato”ların bulunmaması, bu konut tipinin yerine geleneğe uygun başka bir yapının kullanılmasını gerektirmiş ve “köşk” ilham kaynağı olmuştur. Kuşkusuz şatoların içinde veya dışında yer alan labirentler ve korku mekânlarının Türk romanında da, içinde bulunulan kültürün mimari özelliklerine bağlı olarak kullanılmaya devam ettiğini söylemek doğru olacaktır. Geleneksel ahşap konut mimarimizdeki “sofa” ve “oda”nın kurduğu iç-dış ilişkilerinin, odalarda yer alan çok amaçlı yüklük gibi dolapların korku unsuru olarak kullanılma biçimlerine ilişkin bazı verilere rastlanırken, Batı mimarisinde bir konut tipi olarak ortaya çıkan “şato”nun, Osmanlı mimari geleneğindeki karşılığının ünlü edebiyatçılar tarafından “köşk” olarak görüldüğü düşünülmektedir.

Bu noktada bazı edebiyatçıların kaleme aldıkları hikâye ve romanlardaki ortak özellikler göz önüne getirildiğinde, “köşk”lerin bir konut tipi olarak Osmanlı’nın son dönemlerinde konumlandıkları semtler ve kullanıcıları bağlamında yalnızlaşması, yazarların tercihini belirlemiş olmalıdır. Burada ele alınan ve fantastik yazına ilham veren köşkler; Çamlıca, Acıbadem, Kartal ve Libadiye civarlarındadır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl başlarında İstanbul’un Anadolu ve Avrupa yakası merkezlerine uzak merkez dışı kabul edilen bölgelerde olan bu köşkler, tren ve vapur gibi vasıtalarla doğrudan ulaşılma olanağı olmaması nedeniyle, vasıtalarla inildikten sonra atlı araba ile veya yaya olarak yola devam edilmesi gereken noktalardadır. Geniş bahçeler ve bağlar içinde bulunan bu İstanbul köşklarinin etrafındaki komşu köşklere fiziki uzaklıkları metinlerde vurgulanmıştır. Böyle bir konumlanma, köşk kullanıcılarının yalnızlaşarak ve yalıtılarak gözlerden uzak bir bi-

³³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s.183-184.

linmezlik içinde yaşamalarına olanak verdiğinden, yazarlar tarafından hem mekân kullanımına hem de köşk sakinlerinin yaşamlarına ilişkin bilinmezliğin okuyucuya “korku” nesnesi olarak sunulmasını kolaylaştırmış ve gotik anlatının mekânı haline gelmesini sağlamış olmalıdır.

Kaynaklar

- Balcı, Perihan, *Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1980.
- Botting, Fred, *Gothic*, London, Routledge Publishing, 1996.
- Davenport-Hines, Richard, *Gotik: Aşırılık, Dehşet, Kötülük ve Yıkımın Dört Yüz Yılı*, 1. B., Dost Kitabevi, Ankara, 2005.
- Ertekin, Aydın, “Fantastik Yazın Nedir?”, <http://asosindex.com/cache/articles/article-1423871748.pdf>, s. 44. Erişim: 28.04.2017.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Mezarından Kalkan Şehit: Mutallaka*, 1. B., Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Gulyabani*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016.
- Jones, Will, *Evler Nasıl Okunur?* Resimli Ev Mimarisi Rehberi, YEM Yayınları, İstanbul, 2017.
- Koşar, Emel, *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Bâtıl İnançlar*, Y. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2005.
- Scognamillo, Giovanni, *Dehşetin Kapıları*, Kemer Yayınları, İstanbul, 1997.
- Seyfettin, Ömer, “Perili Köşk”, *Hikâyeler* 3, 3. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 268-275.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, “Acıbadem’deki Köşk”, *Hikâyeler*, 12. B., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 225-238.
- Urgan, Mina, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, C. III, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, “Uzak Anılar”, *İzmir Hikâyeleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 42-118.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Sefile*, 2. B., Özgür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Bir Ölünün Defteri*, Mühür Kitaplığı, 1. B., İstanbul, 2017.
- Yücesoy, V. Özge, *Korku Edebiyatı (Gotik Edebiyat) ve Türk Romanındaki Örnekleri*, Y. L. Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2007.